

Sanjin Šahmanović, dipl. psiholog

NOVOBLOKOVSKI SVIJET I DRUŠTVENA STVARNOST

„Moralna svijest je suštinski u svijesti ukoliko je svijest- ukoliko je protivslavljenja prirodi, biću, ali u okviru svijesti ona kao svijest ima isto tako svoj realitet ili svoje biće“. Narod, opšta svijest, duh jednog naroda je supstancija, čija akcidencija jeste pojedinačna svijest, ali ova pojedinačna svijest je isto tako po sebi i za sebe.“
(Hegel, *Istorija filozofije*, str. 201)

REZIME

Procesi i uloge u našem razvoju i društveni, ekološki sistemi u kojim se razvijamo postaju dijelom naših karaktera koje smo donekle naslijedili, a donekle naučili ili smo ih akomodirali kako nam odgovara da bismo ih involvirali u vlastite pojmove o svijetu koji nas okružuje i da bismo ih uklopili u kognitivne mape, s ciljem zadovoljenja potrebe za prilagodbom, te drugih nižih potreba, čak i onda kad to ugrožava naš vlastiti integritet, potencijale i ličnost svakog od nas. Potreba za istraživanjem na području individualnog i kolektivnog, reagiranja na društvenu zbilju i motive koji dovode do određenih fenomena, može nam otvoriti potpuno nove vidike i puteve za djelovanje. Percepcije nastale procesom socijalizacije i subjektivnim projekcijama stvarnosti bitna su karakteristika svake percepcije, ali načini prosudbe i kognitivne sheme imaju poseban pečat u društvima nastalim raspadom bivše države, kao da ne daju prostora „racionalnom“ dijelu ličnosti da „ispliva“. Čovjek uvijek nastoji da djeluje prema hedonističkom aksiomu, politički gledano, nastoji sebi osigurati privilegije. Ponekad se čini da živimo u Frojdovoj „santi leda“ i uporno je ne prihvatamo kao našu zajedničku; ne vidimo da ako je nama dobro, drugima nije i upravo zbog tog nedostatka solidarnosti ne djelujemo da bismo učinili nešto za druge.

Ključne riječi: identitet, nagoni, nacija, sloboda, moralna svijest

POTREBE, NAGONI I DRUŠTVENI ODNOSI

Moralni pluralizam i slobodno tržište kao osnova liberalnog društva nameću okvire u kojim funkcionira moderni svijet. Freud u svojim osnovnim teoretskim postavkama naglašava da pojedinac kao društveno biće postaje nesretan zbog nemogućnosti zadovoljenja iskonskih nagonskih poriva, ne samo kao libidinalnih poriva, kako su neki autori tumačili, već i nagona za kultrurrom, naukom, umjetnosti, pa i narodnosti.

Teoretičari psihoanalize, poput Freuda, a kasnije i Marcusea, koji naglašava postojanje dviju vrsta potiskivanja u procesu socijalizacije: osnovno potiskivanje, koje sublimira društvene odnose i omogućava koherentno funkcioniranje društva, te višak potiskivanja, koje uzrokuje kapitalističko društvo, a ogleda se u slobodi, skladu, ljubavi, osjećaju sreće koji stvara pojedinac, koncepcijama o vlastitoj računici sreće koja ne bi trebala biti ovisna o općeprihvaćenim teleokratskim svrhama ljudske prirode. Višak potiskivanja, po Marcuseu, stvara klasnu prevlast, odnosno implicira da društvo funkcionira prema narcističkim obilježjima jedne grupe. Ono što možemo deducirati iz tih teorija jeste da se svijet okreće oko buržoazije, oslanjajući se na ekonomiju.

Potrebe kao što su fiziološka stanja ne korespondiraju s psihološkim stanjima, nisu pojmovno ni empirijski jasno određena unutar same psihologije, ali se često koriste u manipulacijama za djelovanje u referenciji s kolektivnim i individualnim interesima, pa čak i pravima koja nameću politički sistemi. Ideja koju zastupa Marcuse je društvena revolucija koja će biti primjerena višku potiskivanja. Na personalnoj razini, velika potiskivanja proizvode neugodu što pojedinac aksiomatski želi izbjeći, tako da šira revolucija ne bi riješila mnogo. Oblik intrapersonalne revolucije pojedinca bi više odgovarao, imajući u vidu da su ekstremni nagoni društveno neprihvatljivi.

DRUŠTVENI KARAKTER I ODNOSI

Nacija kao društvena tvorevina ili kategorija izrasla iz psihološke potrebe za primarnim osjećajem pripadnosti i povezanosti, nameće okvire društvene zbilje koji su došli iz okoline (ne), „racionalnom voljom“, može se reći nametnuto. Je li nacija opijum za narod, kako je govorio Marx za religiju?

Procesi u koje je ušla evropska zajednica idu u pravcu razgradnje nacije kao zastarjelog sistema društvene svijesti, te je pojam nacije zamijenila sa zajedničkim privrednim, političkim, vrijednosnim i humanim načelima, ljudskim pravima, zajednice nazvane Evropa, kao konačnog cilja u novoblokovskom poretku (Amerika, Evropa, Kina i Indija) i procesima globalizacije koji streme prema ravnoteži moći.

Postavlja se pitanje zašto mi na Balkanu nastojimo biti dušebrižnici nacije kad ona ne donosi ništa na opće ljudskom planu na kojem je zakazao čitav svijet. Ne

treba ni govoriti o manipulaciji i identifikaciji običnog smrtnika sa nacijom ili narodom i vođama koji ih permanentno podsjećaju da su nacija ili narod nešto od čega se može dobro živjeti ukoliko se vjerno služi. A služi se, kao što znamo – ritualno i emotivno, bihevioralno, putem jezika, ceremonija, obilježja. Ljudi pjevaju i govore o onim motivima i porivima koje su projicirali u nacionalno putem simbola, obilježja, jezika – ne uviđajući da su izgubili koncept onoga što jesu i da su izgubili sigurnost i samoodređenje u pogledu identiteta i vlastitog bitisanja.

Jedano od objašnjenja može biti zakašnjelo formiranje malih naroda i nacija kroz koje je prošla Evropa krajem 19. stoljeća. Nameće se potreba za rekonstrukcijom i novim pogledom na nacionalno pitanje iz naše perspektive. Nacija ili privremena društvena zbilja prestaje biti dijelom stvarnosti koja sve više teži ka kulturnim vrijednostima, ekonomskom prosperitetu i pravima kao evoluiranom obliku nacije koji nije potpuno definiran.

Nacionalizam, koji je izvorno produkt zapadnjačkih društava, širio se na Istok i druge dijelove svijeta tražeći uporište u društvenim previranjima i nastojanju da postane novi društveni poredak u političkoj borbi za vlast ili prevrat „dotrajalih oblika vladavine“ koji su u suprotnosti s modernim postignućima i shvatanjima koja su pratila i znanstvena otkrića, a u Darwinovoj teoriji evolucije pokazuju najpogubnije oblike shvatanja nacionalizma i njegovih stvarnih, ali i lažnih, premisa o bitisanju nacije, pa i nacionalizma.

Zapadnjački nacionalizam oličan u imperijalizmu i nacionalizam u nastanku i ekspanziji, „treba i mora“ imati neprijatelja (pravog ili izmišljenog), kao refleksiju vlastite pozicije nosioca društvene zbilje jasno vidljivog u modernoj „globalnoj hegemoniji“, oslonjenoj na imperijalni nacionalizam i njegovu „kulturu masovnog otpora“, ne više kao ekskluzivno pravo jedne države ili onoga što se izjednačavalo sa „state building“ i „nation building“, već kao jednog oblika „globalnog nacionalizma“ koji baštini ideje i tradicije nastale buržoaskom/kapitalističkom revolucijom, pa tako u svojoj supstanciji i djeluje kao „unitarni nacionalizam“.

Kako navodi Wehler (2007), nacionalno pitanje je prethodilo ili je bilo okosnica stvaranja nacije, pitanja povijesno utemeljenog, povezanog sa sjećanjem i tradicijom naroda, pretvorenog u mit o nacionalnom kao prevashodno determiniranom obliku društvene svijesti i uzdizanju pojedinih nacija na pijedestal historije.

Povezivanje interesa i nacionalizma dosta je blisko, interesa za unutarnju i vanjsku borbu i opstanak nacije, te negativističkim pristupom u odnosu prema „drugima“, premda se nacija i sve što ona „proizvodi“ može posmatrati pozitivno, kroz rodoljubivu referencu.

PRAVO BEZ „PRAVA“

Treba naglasiti da ljudska prava u liberalnim društvima postaju oblik evoluiranog građanskog morala kao nečeg samog po sebi i moral unutar morala koji se referira logično i teleokratski, suprotstavljajući se religijskom moralu koji je podložan promjenama kako se mijenja i društvo. Postavlja se pitanje dokle seže to poimanje i s kakvim posljedicama. Taj teleokratski politički moral ponekad poprima oblike nepoštovanja i netolerancije od kojeg demokratska društva nastoje „pobjeći“. Ako hoćemo biti sudionici darvinističkog shvaćanja društva, onda to ne bi trebala biti i koncepcija u kojoj relativiziranje zauzima pluralizam u njegovoj osnovi, namećući ga kao pravo od „općeg interesa“, čineći „univerzalna prava“ kao prava većine, čime indirektno poništavamo prava neovisna o pluralizmu individualne koncepcije ljudske prirode.

TEORIJA I STVARNOST

Povrijeđeni ponos i osjećaj poniženja u zemljama zapadnog Balkana u društveno obrazovanim slojevima društva proizvodi bijes i traženje navodnih prava osporavanih ili gušenih u prošlosti. Jedan sloj društva, u ovom slučaju nacionalna elita, zauzima politički prostor koji nakon dugog perioda socijalističkog vladanja i samopuravljanja i sloma društvenih vrijednosti dovodi do potpunog ekonomskog kolapsa, gubeći oslonac na kojem se ostvarivala vlast.

Vakuum koji je nastao, bio je plodno tlo za osporavana prava na samoodređenje i druge oblike ugroženosti, nedostatak osjećaja pripadnosti ili identiteta s nekom vrstom zajednice, u tom slučaju nacije kao zaklona u periodima društvenih previranja, kriza i općeg slijepila uma – dovelo je do potpuno iracionalnih polazišta i ponašanja nacionalnih elita.

Problem Balkana i Bosne i Hercegovine, čija je granica bila omega Zapadnog rimskog carstva, geopolitički odražava ono što se može nazvati „istočnjačkim eksperimentom“, jer što se pokaže dobro u zemlji koja ima utjecaje triju velikih monoteističkih religija jeste svojevrsni test za potencijalne članice Evropske unije, u prvom redu Turske kao države s vrijednostima koje Evropa ne priznaje u potpunosti.

Stapajući se s masom, njenim ciljevima i stremljenjima, pojedinac pokušava materijalne, društvene i psihološke potrebe i sve druge probleme riješiti unutar grupe, zanemarujući vlastitu slobodu i duhovne potrebe modernog doba koje su pred kolapsom, usljed potpune „merkantilizacije zbilje“ i „predstave spend-kulture“. Rađanje nacionalizma i njegovih oblika nastaje kao posljedica moralnog srozavanja, narušenog integriteta, identiteta i samosvijesti pojedinca, koji postaje „zoon politikon“ ili instrument u rukama „oligarhije“ koja vrlo dobro reflektira stanje u društvu i djeluje u momentu kad je društvo na raskrsnici, nudeći „novi i bolji život“, obećavajući i pozivajući se na istorijsko-mesijanske uloge njihovih naroda, uz

sveopću zloupotrebu religije kao bitnog faktora. Mnogobrojne teorije govore o nastanku nacije:

1. *spiritualistička* (objektivno- idealistička) kulturna zajednica preko koje se manifestira „narodni duh“;
2. *subjektivno-psihološka*, prenaglašava zajednička sjećanja na prošlost;
3. *vulgarno-materijalistička*, naciju čine potomci istih predaka;
4. *empirističko-pozitivistička* ima u vidu više elemenata (teritorij, jezik, zajedničko porijeklo, zakoni, običaji, navike, religije);
5. *marksistička teorija* (stavlja akcent na ekonomske faktore, robna proizvodnja, podjela rada, tržište). (Đorđević, 1996)

Kolaps kompleksnih društava, kakvo je i bosanskohercegovačko, po kvantitetu nosilaca društvenog poretka, te nastanak država u naučnoj teoriji, dominantno obilježavaju dva polazišta: *teorija konflikta*, koju zastupaju Marx, Morgan, Engels, Childe i *teorija integracije*, koju zastupaju Durkheim, Devy, Spencer, Moret i Service. Pristalice teorije konflikta govore o klasnom sukobu i ekonomskoj stratifikaciji viškova koje tvore temelj društva. Država je temelj za održavanje vladajuće kaste koja nastoji pridobiti moć i privilegije iscrpljivanjem resursa i eksploatacijom masa koje nastaju iz želja i potreba grupa ili pojedinaca za dominacijom.

Za razliku od teorije konflikta, funkcionalna ili integrativna teorija naglašava da država nastaje nekom vrstom „društvenog ugovora“, odnosno prepoznavanjem zajedničkih ciljeva, interesa, koje treba ostvariti za dobrobit društva kao oblikom društvene solidarnosti i volje da se društvo vodi u određenom pravcu. Ti pristupi ne daju potpunu sliku nastanka države, a time i nacije. Obično je izlaz u sintezi dvaju pristupa uz male preinake mišljenja različitih autora koje zaokuplja zapadnu hemisferu krajem 19. stoljeća. Ekonomske teorije na empirijski način, uz dosta racionalna uporišta, objašnjavaju kompleksnost i propadanje nekih od najvećih civilizacija, pojašnjavajući kolaps opadanjem graničnih prinosa u ekonomskoj egzistenciji civilizacija i kompleksnih društava u povijesti.

Mogućnost ekonomskog opstanka u društvima s neizvjesnom perspektivom za održivo funkcioniranje, presudna je za razvijanje i podsticanje nacionalizma i iredentizma koji su vidljivi i kod nas – gdje nacija postaje „kolektivno dobro“ za manipulaciju kojom se služe „elite“ u rastućim društvenim previranjima. Moderni svijet je došao u poziciju kad treba potpunu revalidaciju duhovnih i materijalnih postulata i postupno stvaranje izmijenjene zbilje, radi trenutne, koja potire svaku realnu osnovu za dalje diskusije u pravcu postojećih odnosa i nametnutih pravila življenja.

„Sadržaji svakodnevnice svijesti su police ostavljenih nadanja u svijetu koji počiva na ekonomskom abakusu ili sufiksu mnoštva realnosti sastavljenih u „rubickovu kocku“ koja se nekako ne slaže ili je loše napravljena, pa se ni sami pokretači ne snalaze u vlastitu promašaju i nastojanju.“ (Chomsky)

ZAKLJUČAK

Ugroženost morala kao općeg principa na kojem počiva društvo je evidentno. Rušenjem tih principa ruši se smisleni i supstancijalni okvir egzistencije, koja realitet stavlja pred jedan opći subjektivitet dajući mu besformni pečat, nagrizajući njegovu suštinu i opstanak pretvoren u duh koji od općeg stvara individualni punktualitet i od subjektivnog realiteta prožima dvojni uzajamni odnos bez čistog svjesnog poimanja svijeta lišenog misli i slobode duha. Um je subjektivni entitet koji nije sam sebi svrha i ne saznaje ono što ga čini determiniranim. On je dio univerzuma i kao takav duhovno povezuje stvarnosti koje egzistiraju izvan pojma egzistencijalne zbiljnosti.

Pod utjecajem smo mišljenja da nam trebaju nova pravila u ekonomiji, trgovini, politici, a zapravo nam treba novi pogled na čovjeka i njegovu ulogu u svijetu i društvu. Šire ne percipiramo svijet zamagljen lažnim ponuđačima i prorocima stvarnosti, vrijednostima i navodno važnim događajima i osobama koje su postale sopstveni mediokriteti. Ideologije koje su na sceni, uvijek su u službi određene grupe ljudi koja ih interpretira u skladu s najnižim nagonima i narcističkim poimanjem realnosti.

Neprirodno stanje u kojem živimo je produkt izopačenog poimanja poretka i vrijednosti – što guši esencijalnost svakog živog bića.

LITERATURA:

- Đorđević, M. R (1996), *Sociologija*, IP “Naučna knjiga”, Beograd.
- Freud, S, Trebješanin Ž (2006), *Kompletan uvod u psihoanalizu*, “Nova knjiga”, Podgorica
- Hegel, F (1975), *Istorija filozofije 1*, “Beogradski izdavački zavod”, Beograd.
- Plant, R (2007), *Suvremena politička misao*, Naklada “Jesenski turk”, Zagreb
- Repovac, H (2003), *Sociologija simboličke kulture*, Sarajevo – Magistrat, (editio civitas; knjiga 5)
- Tainter, A. J (2007), *Kolaps kompleksnih društava*, naklada “Jesenski turk”, Zagreb.
- Wehler, U. H (2005), *Nacionalizam, povijest, oblici i posljedice*, Naklada “Jesenski turk”, Zagreb.

NEW WORLD ORDER AND SOCIAL REALITY**SUMMARY**

Processes and roles in our development and social, ecological systems in which we develop, become part of our character, which we have partially inherited and partially learned, or simply accommodated to fit into our own notions about the world around us, so that we can easily fit it into the cognitive maps, in order to satisfy the need for adjustment, and other lower needs, even when it threatens our own integrity, potential and personalities of each of us. The need for research on individual and collective, to respond to the social reality and the motives that lead to certain phenomena can open up an entirely new vistas and pathways for action. Perceptions that arose through the process of socialisation and subjective projection of reality are essential characteristics of every perception, but the ways of judgment, and cognitive schemes have a special mark in the societies that emerged with the fall of the former state, as if they do not give the space to a "rational" part of personality to "emerge". Man always tries to act according to the hedonic axiom, politically speaking seeks to secure privileges. Sometimes it seems that we live in Freud's "icebergs" and persistently do not accept it as our common, we do not notice it if it is good for us, and not for the others, and exactly for this lack of solidarity we do not act to do something for others.

Keywords: identity, urges, nation, freedom, moral consciousness